ISSN 2654-2366

Archive

Archive Offprint

ARCHIVE

Open Access Scientific Journal

ISSN 2654-2366

Volume 3 – 2007 Offprint

Volume No: Archive Volume 3, 2007
Editor: K. Kalogeropoulos
Date: November 02, 2007

Παραπομπή ως: Καλογερόπουλος, Κ**.** 2007. **“**Εικαστικά και αρχιτεκτονικά θέματα του 19ου αιώνα,” *Archive*, 3: 20-24 DOI: 10.5281/zenodo.4575230

Εικαστικά και αρχιτεκτονικά θέματα του 19ου αιώνα

Λέξεις κλειδιά: *νεοκλασικισμός*, *νεωτερικότητα*, *ρομαντισμός*, *συμβολισμός*, *σχολή του Μονάχου*

Κ. Καλογερόπουλος, Δρ. Πανεπιστημίου Αιγαίου

Abstract
During 19th century Greece is characterized politically and culturally by the arrival of King Otto. This had the consequence of putting the activities of the young Greek state under the guidance of the extremely art-loving and philhellenic Bavarian monarch Ludwig I of Bavaria. Thus began Greece's relations with Munich, the capital of the Bavarian state, a major European center of letters and arts, and the Royal Academy of Fine Arts in Munich. Louis I was impressed by the Greek antiquities, by the Greek landscape, by the ancient Greek spirit. During his reign he supported the Greeks and their struggles, promoted philhellenism, sent Bavarian painters to depict the landscapes and historical scenes of Greece and adopted the ancient architectural styles for Bavarian buildings.

Η Ελλάδα του 19ου αιώνα χαρακτηρίζεται πολιτικά και πολιτιστικά από τον ερχομό του Όθωνα. Με το γεγονός αυτό αρχίζουν να τοποθετούνται όλες οι δραστηριότητες του νέου ελληνικού κράτους κάτω από την καθοδήγηση του βαυαρού μονάρχη Λουδοβίκου Α`. Οι σχέσεις της Ελλάδας με το Μόναχο αρχίζουν με τον εξαιρετικά φιλότεχνο αρχαιολάτρη και φιλέλληνα βασιλιά Λουδοβίκο Α'[1], ο οποίος καθιστά την πρωτεύουσα του βαυαρικού κράτους μεγάλο ευρωπαϊκό κέντρο των γραμμάτων και των τεχνών, και ενισχύει την καλλιτεχνική δημιουργία με βασικό φορέα τη Βασιλική Ακαδημία των Εικαστικών Τεχνών του Μονάχου. Ο Λουδοβίκος Α' εντυπωσιάζεται από τις ελληνικές αρχαιότητες, από το ελληνικό τοπίο, από το αρχαίο ελληνικό πνεύμα. Κατά τη διάρκεια της βασιλείας του υποστηρίζει τους Έλληνες και τους αγώνες τους, προωθεί το φιλελληνισμό, στέλνει Βαυαρούς ζωγράφους να απεικονίσουν τα τοπία και τις ιστορικές σκηνές της Ελλάδας, υιοθετεί τους αρχαίους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς για βαυαρικά κτίσματα. Ο γιος του Λουδοβίκου Α', ο Όθωνας, στέφεται ο πρώτος βασιλιάς του ελεύθερου ελληνικού κράτους το 1832 και μένει στην Ελλάδα με τη γυναίκα του Αμαλία έως το 1862, οπότε εκθρονίζεται. Ο Όθωνας αναλαμβάνει την ανασυγκρότηση της Αθήνας, (πρωτεύουσα του Νέου Κράτους από το 1834) από την άποψη των δημόσιων έργων, της πολεοδομίας και της αρχιτεκτονικής. Οι αρχιτέκτονες του γερμανικού νεοκλασικισμού του 19ου αιώνα, οι οποίοι εμπνεύστηκαν από τα κλασικά πρότυπα για τα αρχαιοπρεπή κτίρια του Μονάχου, ο Φρίντριχ φον Σίνκελ, ο Λέο φον Κλέντσε, ο Φρίντριχ φον Γκέρτνερ, καλούνται να σχεδιάσουν τα νέα οικοδομήματα και τα βασιλικά κτίσματα της βαυαρικής Αθήνας.

Ο 19ος αιώνας είναι η εποχή του ρομαντισμού, της ιστοριογραφίας και του ιστορικισμού, του ρεαλισμού και του νατουραλισμού, της τοπιογραφίας, αλλά και του ρομαντικού κλασικισμού. Βαυαροί ζωγράφοι, όπως ο Καρλ Ρότμαν, ο Πέτερ φον Χες, ο Φέρντιναντ Στάντεμαν, Λούντβιχ Λάνγκε, ο Καρλ Ραλ, ενθαρρυμένοι από τον Λουδοβίκο, ταξιδεύουν στην Ελλάδα και εμπνέονται από τα αρχαιολογικά ευρήματα, το κλασικό παρελθόν και τα τοπία της, τα οποία απεικονίζουν σύμφωνα με τις ρομαντικές τάσεις της εποχής. Το Μόναχο προσελκύει ακόμα και μετά την εκθρόνιση του Όθωνα έλληνες καλλιτέχνες και σπουδαστές, χάρη στη μεγάλη

[1] Sotiropoulos 2020, 13.

καλλιτεχνική δραστηριότητα. Εκεί οι Έλληνες ακολουθούσαν πιστά τις καλλιτεχνικές της υποδείξεις, έχοντας ως τελικό στόχο τον ακαδημαϊκό τίτλο, που γίνεται εφόδιο για μια σταδιοδρομία στην Αθήνα[2]. Οι σημαντικότεροι έλληνες ζωγράφοι του 19ου αιώνα, όπως ο Θεόδωρος Βρυζάκης, ο Νικηφόρος Λύτρας, ο Νικόλαος Γύζης, ο Κωνσταντίνος Βολανάκης, σπουδάζουν στη βαυαρική πρωτεύουσα κοντά σε μεγάλους δασκάλους της Ακαδημίας, όπως ο Τέοντορ φον Πιλότι και συνδέονται με τη «Σχολή του Μονάχου», ενώ ενίοτε έρχονται να διδάξουν στο νέο Σχολείο Τεχνών που εγκαινιάζει ο Όθωνας το 1836[3].

Όλα αυτά τα ιστορικά γεγονότα συνδέουν στενά το Μόναχο και την Αθήνα και εξηγούν τις καλλιτεχνικές και πολιτιστικές επιρροές και αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους δύο κόσμους, που άγγιξαν όχι μόνο τις εικαστικές τέχνες και την αρχιτεκτονική, αλλά επίσης τη μουσική και τη λογοτεχνία.

Εικαστικά θέματα

Σε ό,τι αφορά στα εικαστικά θέματα επιλέχθηκαν δύο έργα. Το ένα είναι η Πολεμική Σκηνή του Βρυζάκη 1853 ως καθαρός εκπρόσωπος της Σχολής του Μονάχου και το άλλο είναι το *Ιδού ο Νυμφίος έρχεται του Ν. Γύζη*, έργο που φιλοτεχνήθηκε στην εκπνοή του 19ου αι. το 1895 και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως πρόδρομο της ελληνικής νεωτερικότητας.

Το έργο *Πολεμική Σκηνή* είναι λάδι σε μουσαμά, με διαστάσεις 30 x 34 εκ. και, βρίσκεται σήμερα στην Εθνική Πινακοθήκη (αρ. 736). Στις 6 Δεκεμβρίου 1878 πέθανε στο Μόναχο της Βαυαρίας, ο ζωγράφος Θεόδωρος Π. Βρυζάκης[4], τελειώνοντας έτσι μια ζωή που άρχισε στην Ελλάδα στα χρόνια του Αγώνα για την Ανεξαρτησία και αναλώθηκε σχεδόν ολόκληρη -εκτός από μερικά ταξίδια- στη βαυαρική πρωτεύουσα. Στο Μόναχο, παρ' όλη τη μακρόχρονη διαμονή του, τη γερμανική του παιδεία και τους στενούς του δεσμούς με τη νεοκλασική παράδοση της βαυαρικής σχολής, ο Βρυζάκης διατήρησε την εθνική του ταυτότητα σε όλη του τη ζωή εξακολουθώντας να υπογράφει ελληνικά τους πίνακές του και να ζωγραφίζει αποκλειστικά και μόνο θέματα από την ελληνική επανάσταση. Πεθαίνοντας, αφήνει με διαθήκη του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών όλη την καλλιτεχνική περιουσία του ατελιέ του[5]. Το έργο του *Πολεμική σκηνή* είναι ενδεικτικό της τεχνοτροπίας του, επηρεασμένης σαφώς από τον νεοκλασικισμό. Το έργο έχει το αποστασιοποιημένο συναισθηματικό ύφος που ανακαλύπτει κανείς στο *Στρατόπεδο του Καραϊσκάκη*[6], αλλά η χρωματική του κλίμακα είναι σαφώς βαρύτερη, αποδίδοντας τη σκιά του πολέμου με το βαρύ ουρανό και το σκοτεινό λόφο στο βάθος. Το φως εντοπίζεται πάνω στους πολεμιστές με το λάβαρο, προβάλλοντας τις μορφές από το σκοτεινό φόντο, ενώ ταυτόχρονα δίνει μια δυναμική στη σύνθεση.

---

[2] Βακαλό 1983, 26-27.

[3] Δασκαλοθανάσης *et al*. 2000, 31.

[4] Λυδάκη 1972, 79.

[5] Σπετσιέρη-Beschi, Π. Κ. «Εκατό χρόνια από το θάνατο του Θ. Π. Βρυζάκη», στο http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/spetsieri_vryzakis.html

[6] Δασκαλοθανάσης *et al*. 2000, 36.

Το έργο *Ιδού ο Νυμφίος έρχεται* είναι λάδι σε μουσαμά, με διαστάσεις 48 x 39 εκ. και βρίσκεται σήμερα στην Εθνική Πινακοθήκη (αρ. 618). Στην πραγματικότητα είναι μια σειρά έργων και προσχεδίων που ο Ν. Γύζης[7] δεν αποχωρίστηκε ποτέ. Το μυστήριο που τον απασχολεί μοιάζει να βρίσκει εικαστικές προτάσεις στα έργα αυτά, στα έργα ενός «Άγνωστου Γύζη», ενώ για τον Κωνσταντίνο Παρθένη η ποίηση και των έργων αυτών είναι η καθαυτό δημιουργική περίοδος του ζωγράφου «*που τον αναγκάζει πάντοτε να τα ζητά νέους δρόμους*»[8].

Η τολμηρή χρωματική σύνθεση με κεντρικό θέμα το ερχομό του Νυμφίου και την υποδοχή του από ένα χορό αγγέλων σε ένα άχρονο τοπίο εντάσσει το έργο στο κίνημα του Συμβολισμού[9], που ανθεί στην Ευρώπη προς τα τέλη του 19ου αι. Η χρωματική κλίμακα που χρησιμοποιείται, δίνει μια πνευματοποιημένη, μεταφυσική πιθανώς διάσταση, η οποία θα επηρεάσει αργότερα τον Παρθένη στη δημιουργία του *Ευαγγελισμού.* Ο ζωγράφος προσεγγίζει το θέμα της Δευτέρας Παρουσίας, ζωγραφίζοντας ένα μεγαλόπρεπο θρησκευτικό όραμα, στην προσπάθειά του να κατευνάσει πιθανώς τις δικές του μεταφυσικές ανησυχίες[10].

Αρχιτεκτονικά θέματα

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών αποτελείται από σύνολο όγκων που σχηματίζουν διπλό Τ, με δύο αυλές συμμετρικές. Είναι το παλαιότερο κτήριο της τριλογίας[11] και το έχει σχεδιάσει ο μεγαλύτερος αδελφός του Θεόφιλου Χάνσεν, Κρίστιαν.

Ιωνικού ρυθμού κι αυτό, οικοδομήθηκε από το 1839 ως το 1849. Κατά μήκος της πρόσοψης υπάρχει στοά με ορθογώνιους πεσούς, που

[7] Ο μεγαλύτερος ίσως έλληνας ζωγράφος των νεότερων χρόνων και καθοριστική φυσιογνωμία στην εξέλιξη της νεοελληνικής ζωγραφικής, την οποία και επηρέασε με τους προβληματισμούς, το έργο και τη διδασκαλία του. Άρχισε τις σπουδές του στην Α.Σ.Κ.Τ. Αθηνών και τις ολοκλήρωσε στο Μόναχο, όπου πήγε με υποτροφία. Το 1882 διορίστηκε έκτακτος καθηγητής στην Ακαδημία Καλών Τεχνών του Μονάχου και το 1883 έγινε μόνιμος καθηγητής, συγκεντρώνοντας γύρω του όλους τους έλληνες καλλιτέχνες που συνέχιζαν εκεί τις σπουδές τους. Η ζωγραφική του ασχολείται με θέματα ηθογραφικά από τα ήθη και έθιμα του ελληνικού πολιτισμού. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του, η νοσταλγία της πατρίδας και τα θρησκευτικά του οράματα, τον οδήγησαν στον συμβολισμό, στην αλληγορία και εντέλει σε μια ζωγραφική πρόδρομο των σύγχρονων ευρωπαϊκών αναζητήσεων εκείνης της εποχής.

[8] Κασιμάτη, Μ.Ζ. 2001. «Η «ελληνικότητα» του Νικόλα Γύζη» εφημ *Καθημερινή,* 16.12.2001, διαθέσιμο online

[9] Κίνημα της τέχνης, του τέλους του 19ου αι. που απέρριψε τον καθαρό οπτικό ρεαλισμό των ιμπρεσιονιστών και τον ορθολογισμό της βιομηχανικής εποχής. Βλ. επίσης http://www.artlex.com

[10] Καλλιγάς 1981, 178.

[11] Ως «τριλογία» εννοούνται η Βιβλιοθήκη, το Πανεπιστήμιο και η Ακαδημία. Βλ Κόκκου 1977, 200 κ.ε. Επίσης, Μπίρης 1996, 214-216.

τονίζεται στο μέσο με την προβολή ιωνικού πρόπυλου.

Η ζωφόρος έχει σχεδιαστεί από το ζωγράφο Carl Rahl[12] και έχει εκτελεστεί από τον Edward Lebiedzky[13]. Μπροστά από τα Προπύλαια βρίσκονται οι ανδριάντες του Καποδίστρια (αριστερά), έργο του Μπανάνου και του Κοραή (δεξιά), έργο του Βρούτου. Ο ανδριάντας του Γλάδστωνος είναι έργο του Βιτάλη. Επιβλέποντες στην κατασκευή του έργου ήταν διαδοχικά οι Χ. Χάνσεν, Α. Θεοφιλάς και Λ. Καυταντζόγλου. Τις δαπάνες κατασκευής ανέλαβε ο Όθων, ο ηγεμόνας της Σερβίας και έλληνες ομογενείς.

Οι βάσεις των κιόνων και τα κιονόκρανα του πρόπυλου είναι πιστά αντίγραφα των αντίστοιχων στοιχείων των Προπυλαίων της Ακρόπολης. Το κτήριο είναι σχεδιασμένο σύμφωνα με τους βασικούς αισθητικούς κανόνες του πρώιμου Νεοκλασικισμού αλλά την ίδια στιγμή είναι προσαρμοσμένο στο ελληνικό μεσογειακό κλίμα. Τα εξωτερικά αγάλματα συμπληρώνουν τη σύνθεση της πρόσοψης, η οποία διαχωρίζεται σαφώς σε "βάση", "κορμό" και "στέψη". Επιβλέποντες του έργου ήταν διαδοχικά οι Χ. Χάνσεν, Α. Θεοφιλάς και Λ. Καυταντζόγλου.

Το 1978 έγιναν εργασίες αποκατάστασης ενός τμήματος του εσωτερικού του κτηρίου από νεώτερες επεμβάσεις. Το 1982 επισκευάστηκε η στέγη και το 1984 συντηρήθηκε τμήμα του ζωγραφικού διακόσμου του εσωτερικού. Το 1987 έγιναν εργασίες συντήρησης και χρωματισμού των όψεων. Στο εσωτερικό διαμορφώθηκε αμφιθέατρο σύγχρονων προδιαγραφών.

Σήμερα λειτουργεί ως κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Στεγάζει τα γραφεία της Πρυτανείας, το Δικαστικό τμήμα, το Αρχείο και την Αίθουσα Τελετών για εκδηλώσεις που αφορούν στην πανεπιστημιακή κοινότητα.

Η Εθνική Βιβλιοθήκη με τη σειρά της αποτελείται από τρία συμπαγή τμήματα, από τα οποία στο μεσαίο, που είναι και το μεγαλύτερο, λειτουργεί το αναγνωστήριο. Είναι δωρικού ρυθμού με εξαίρεση το μεγάλο εξωτερικό κλιμακοστάσιο που έχει αναγεννησιακές επιρροές. Η κύρια όψη υποδιαιρείται σε τρία τμήματα: το κεντρικό στεγάζει το αναγνωστήριο, ενώ τα δύο πλάγια τα βιβλιοστάσια.

Όπως και στην Ακαδημία, η βάση του κτηρίου είναι κατασκευασμένη από πειραϊκό λίθο, ενώ ο όροφος από πεντελικό μάρμαρο. Χρήση ξύλου έχει γίνει μόνο στις θύρες και τα παράθυρα, έτσι ώστε το κτήριο να είναι άφλεκτο. Η Εθνική Βιβλιοθήκη είναι δωρεά των αδελφών Βαλλιάνου. Το 1887 ο Παναγής Βαλλιάνος πρόσφερε 2.500.000 δρχ. για την οικοδόμηση του κτηρίου. Ακολούθησε δεύτερη δωρεά των τριών αδελφών και το 1884 ο πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης πήρε την τελική πρωτοβουλία κατασκευής, που ολοκληρώθηκε με χορηγία από το Δημόσιο Ταμείο.

[12] Lübke 1878, 625.
[13] Bielskis *et al.* 2020, lv.

Η είσοδος στο χώρο γίνεται από ένα πρόστυλο δωρικού ρυθμού, το πρότυπο του οποίου είναι ο ναός του Ηφαίστου στην Αρχαία Αγορά (Θησείο). Στο πρόστυλο οδηγεί καμπύλη διπλή σκάλα σε αναγεννησιακό ύφος. Το αναγνωστήριο, με περιμετρικούς κίονες ιωνικού ρυθμού, στεγάζεται με γυάλινη οροφή. Οι χυτοσιδηρές κατασκευές των βιβλιοστασίων θεωρήθηκαν εκπληκτικές για τα δεδομένα της εποχής. Το κτήριο γενικά θεωρείται δείγμα του ώριμου νεοκλασικισμού. Έως πρόσφατα στέγαζε τη Δημόσια Βιβλιοθήκη, την πληρέστερη ίσως βιβλιοθήκη στην Ελλάδα. Για την κατασκευή του απαιτήθηκαν περίπου πέντε χρόνια (1887-1902). Αποτελεί μελέτη του Θεόφιλου Χάνσεν, Δανού αρχιτέκτονα, αδελφού του Κρίστιαν Χάνσεν. Επιβλέπων ήταν ο Ερνέστος Τσίλερ, ο οποίος μελέτησε τη σκάλα εισόδου και τα κύρια βιβλιοστάσια.

Επίλογος

Τόσο τα εικαστικά, όσο και τα αρχιτεκτονικά θέματα της περιόδου του 19ου αι. υποδεικνύουν την επίδραση δυτικότροπων νεοκλασικών ρευμάτων στην ελληνική καλλιτεχνική παραγωγή. Επιδράσεις οι οποίες αναπόφευκτα συγχωνεύθηκαν με την ελληνική πραγματικότητα

Βιβλιογραφία

Δασκαλοθανάσης. Ν. & Κωτίδης, Α. 2000. *Τέχνες Ι: Ελληνικές Εικαστικές Τέχνες, Επισκόπηση Ελληνικής Αρχιτεκτονικής και Πολεοδομίας, Τόμος Γ΄*, Πάτρα: Ε.Α.Π..

Βακαλό, Ε. 1983. *Η Φυσιογνωμία της Μεταπολεμικής Τέχνης στην Ελλάδα*, Αθήνα: Κέδρος.

Bielskis, A. Leontsini, E., Knight, K. 2020. *Virtue Ethics and Contemporary Aristotelia-nism: Modernity, Conflict and Politics*, London: Bloomsbury Publishing.

Καλλιγάς, Μ. 1981. *Νικόλας Γύζης. Η ζωή και το έργο του*, Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Κόκκου, Α. 1977, Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τά πρώτα μουσεία, Αθήνα: Ερμής.

Λυδάκη, Στ.1972. *Έλληνες Ζωγράφοι*, Ι. Αθήνα: Μέλισσα.

Lübke, W. 1878. *Outlines of the History of Art*, Vol 2, New York: Dodd, Mead.

Μπίρης, Κ.Η. 1996. *Αι Αθήναι από του 19ου εις τον 20ό αιώνα*, Αθήνα: Μέλισσα

Sotiropoulos, D.P. 2020. “Historical Patterns of Greek Exoticism: Nineteenth–Twentieth Century”, Political *and Cultural Aspects of Greek Exoticism,* edited by Panagiotopoulos, P., & Sotiropoulos, D.P., 11-25. Switzerland AG: Springer Nature.

ARCHIVE ISSN 2654-2366 EBE/NLG